

Bėgimas skustuvo ašmenimis: tarp žalos ir nepatogumo

2021 SAUSIS, VIRTUALUS POKALBIS SU ROBU CROSSE IR ARTŪRU TEREŠKINU

Menininkas Robas Crosse 2020 metais tapo Rupert rezidentu. Šiose redaguotose elektroninių laiškų ištraukose Robas kalbasi su sociologu ir rašytoju Artūru Tereškiniu apie rūpestį tarp kartų, intymumą ir vyresnio amžiaus homoseksualų bei LGBTQ+ bendruomenės narių bendros istorijos dokumentavimą. Į pokalbį įterpti vaizdai iš Robo filmo, prie kurio jis šiuo metu dirba. Taip pat pridėdamos ištraukos iš Artūro romano *Nesibaigianti vasara. Sociologinis romanas apie meilę ir seksą* su Adomo Danusevičiaus iliustracijomis.

Rob Crosse

Berlyne susitikinėju su grupe, pavadinimu „Anders Altern“. Kartą per savaitę grupė susirenka aptarti įvairių savo nuožiūra pasirinktų temų. Dažnai šios diskusijos sukasi aplink nusivylimą kūnu ir norų neužtikrintumą. Berlynas, be abejonės, yra vienas liberaliausių miestų pasaulyje, bet, kalbant apie seksą, jame vis dar egzistuoja amžiaus ir senstančių kūnų diskriminacija.

Pernai Honkonge susitikau su grupe „Gay and Grey“. Ši grupė taip pat reguliariai susitikdavo aptarti įvairių klausimų. Didelė jų diskusijų dalis sukosi apie panašias temas. Vyresni vyrai teigė niekada nepatyrę laisvės, kurią suteikė homoseksualumo dekriminalizavimas 1991-aisiais, nes tada atsidarę barai ir klubai yra orientuoti į jaunąją kartą. Atidarius specialias erdves, kuriose galima susipažinti su kitais LGBTQ+ bendruomenės nariais, vyresni vyrai neteko daugelio viešų vietų (pavyzdžiui, tualetų), kuriose galėdavo susipažinti su kitais vyrais.

Vaizdo kadras iš Robo filmo, asmeninis Rob Cross archyvas, 2020

Iš tavo kūrinio aiškėja, kad tiek Lietuvoje, tiek Honkonge esama panašių įsitikinimų, kad daugiau kalbant apie LGBTQ+ bendruomenės teises kyla grėsmė šeimos struktūroms. Jaunesnė karta, nors ir platesnių seksualinių pažiūrų, nėra linkusi atskirti pareigos nuo šeimos ir seksualumo nuo geismo. Apie vyresnio amžiaus LGBTQ+ bendruomenės narius mažai kalbama, jų vaizdų taip pat nedaug. Man įdomu, ar tai turi įtakos jaunesnės kartos nenorui mąstyti už patriarchalinės šeimos struktūros ribų.

Turiu keletą vyresnių draugų, su kuriais palaikau ryšį. Pandemijos metu jie negauna palaikymo iš savo biologinių šeimų. Berlynas buvo labai organizuotas, jame daugybė visuomeninių organizacijų sukūrė paramos tinklus vyresnio amžiaus žmonėms. Tikiuosi, kad šios kartų palaikymo sistemos neišnyks. Ar, tavo žiniomis, Vilniuje yra grupių, kurios panašiai palaiko vyresnio amžiaus LGBTQ+ bendruomenės narius?

Vaizdo kadras iš Robo filmo, asmeninis Rob Cross archyvas, 2020

Artūras Tereškinas

Buvo įdomu klausytis tavo minčių apie vyresnio amžiaus homoseksualų grupes Berlyne ir Honkonge. Nemanau, kad Lietuvoje egzistuoja kas nors panašaus. Kiekvienas rūpinasi pats savimi. Vienas iš mano jaunesnių draugų norėjo organizuoti interviu su vyresnio amžiaus (apie šešiasdešimties) homoseksualais, tačiau jis nėra sociologas, ir nesu tikras, ar jis įgyvendins šią mintį.

Aš pats artėju prie *gay and gray* (homoseksualus ir pražilęs) amžiaus, tačiau mano biografija skiriasi nuo kitų vyresnio amžiaus lietuvių homoseksualų. Aš praleidau savo jaunystės metus (nuo 1992 iki 2000 m.) Jungtinėse Valstijose, todėl nepatyrėu daugybės socialinių pokyčių, įvykusių Lietuvoje po 1990-ųjų. Būtent todėl man būtų įdomu įrašyti pokalbius su žmonėmis apie „homoseksualų erdves“, pavyzdžiui, tualetus ir kitas anonimiško sekso vietas, pagrindžio klubus ir t. t., ir parašyti kažką panašaus į Lietuvos *queer* istoriją. Tikiuosi, kad vieną dieną tai bus įmanoma. Prieš trejus metus parašiau romaną *Nesibaigianti*

vasara. Sociologinis romanas apie meilę ir seksą. Jame iš dalies tiriamas intymus Lietuvos homoseksualų gyvenimas.

Esama daugybės problemų, susijusių su jaunesnėmis ir vyresnėmis homoseksualų kartomis Lietuvoje. Jaunesnioji homoseksualų karta yra atviresnė ir labiau linkusi į nuotykius, tačiau mažai kas iš jų yra politiškai aktyvūs ar dalyvauja pilietinėse iniciatyvose. Daugelis žmonių yra patenkinti gavę privatumo. Taip pat gali būti, kad dėl šios priežasties jaunesnioji karta mąsto heteronormatyviuose patriarchalinės šeimos ir paramos sistemų rėmuose.

Rob Crosse

Tavo straipsnyje, kurį man neseniai atsiuntė Yates, radau nuorodą į *Nesibaigiančią vasarą*. Tapatinuosi su noru išsaugoti nestabilumą siekiant anonimiško sekso.

Šių metų pradžioje dalyvavau pokalbyje Berlyne apie „vyriškumo ir nacionalizmo augimą“. Vienas dalyvis savo kalboje išreiškė palaikymą sekso vakarėliams, kuriuose vartojami narkotikai, nes jie yra heteronormatyvių alternatyvių ryšių kūrimo modelių priešprieša. Jis teigė, kad į šiuos susitikimus keliaujama pro įvairias miesto dalis, juose susiburia įvairaus amžiaus ir plauko žmonės. Tačiau jo samprotavimai pasirodė labai neoliberalūs, nes neatrodė, kad šie ryšiai gali būti išlaikyti už jų dabartiškumo ribų. Be to, nebuvo iki galo ištirta priklausomybė nuo narkotikų ir mobiliųjų programėlių.

Ar žinai kokią nors kolektyvinę vyresnio amžiaus homoseksualų istoriją iš Vilniaus arba Lietuvos? Man būtų labai įdomu į ją įsigilinti. Man pasisekė, kad Berlyne į seksualumą žiūrima atvirai, tačiau įsivaizduoju, kad gali būti sunku nepasimesti savo privačioje erdvėje, kai apie seksualumą nekalbama atvirai. Honkonge jaučiau, kad žmonės nenorėjo kalbėti apie vyresnio amžiaus gėjų situaciją, įsivaizduodami, kad kiekvienas jų lieka vienišas. Tai netiesa, bet, neturint alternatyvos, ši pranašystė gali išsipildyti.

Nuo kovo rūpinuosi 83 metų draugu Berlyne. Susipažinome pernai, prasidėjus pandemijai pasiūliau jam paramą, nes žinojau, kad jis gyvena vienas. Tvarkiau jo reikalus, apipirkdavau, dabar tapome gana artimi, kalbamės du kartus per savaitę. Manau, kad tokios paramos struktūros yra labai dažnos, bet nematomos. Prieš keletą dienų susitikau su draugu, gyvenusiu Niujorke nuo 1983-ųjų iki 1994-ųjų, ir šios patirties traumą jis jaučia iki šiol. Kokia buvo tavo patirtis gyvenant Jungtinėse Valstijose jaunystės metais ir kaip ji formavo tavo santykį su Lietuva?

Artūras Tereškinas

Sutinku su tavo mintimi, kad dauguma kalbų apie seksą ir lytį patenka į neoliberalių samprotavimų pinkles, kuriose vyrauja savęs ar santykių valdymas pagal ekonominės paklausos ir pasiūlos modelį. Kita vertus, vis dar sunku kalbėti apie seksą ir seksualumą išvengiant jėgos ir pasipriešinimo paradigmos, kai trumpi sekso vakarėliai laikomi pasipriešinimu heteronormatyvinei kultūrai ar net revoliuciniu veiksmu. Nežinau, ar kada nors esi skaitęs Timo Deano knygą *Beribis intymumas: Nesaugaus sekso kultūros refleksijos (Unlimited Intimacy: Reflections on the Subculture of Barebacking)*. Tai gera knyga, bet nesu tikras, ar autorius išsilaisvina iš šių pinklių ir paradigmų.

Nemanau, kad Vilniuje ar Lietuvoje egzistuoja vyresnio amžiaus homoseksualų kolektyvinė istorija. Deja, nė vienas istorikas nesidomi šia tema. Žinau, kad neseniai vienas Lietuvos istorikas parašė knygą apie raudonųjų žibintų kvartalą ir sekso paslaugas tarpukario Kaune, laikinojoje Lietuvos sostinėje. Jo požiūris išties labai heteronormatyvus. Nenorminiai seksualiniai santykiai nėra istorijos ar istorinių tyrimų objektas Lietuvoje. Pirma, tyrėjams tai pavojinga tema, antra, yra labai mažai istorinių šaltinių apie paprastai nematomus LGBTQ+ bendruomenės narius.

Rob Crosse

Nesu skaitęs Timo Deano knygos, bet esu apie ją girdėjęs. Manau, kad revoliuciniam veiksmui reikia tikslo, kuris yra didesnis už jį patį. Ne visai suprantu sekso vakarėlius, nes juose trūksta apibendrinimo ar tikslo. Bent jau mano atveju troškimų pildymas pavirsta į kitus troškimus. Kai tikslas yra troškimų patenkinimas, kažkuriuo metu šis veiksmas tampa destruktivus.

Ar trūksta susidomėjimo gejų istorija, nes nesuvokiama, kad jie egzistuoja? O gal trūksta žmonių, norinčių ir galinčių kalbėti apie savo patirtį dėl matomumo baimės?

Bendraujant su vyrais grupėse, kuriose lankiausi, kalba dažnai pakrypdavo apie vyresnių kūnų matomumo trūkumą, ypač kalbant apie tai, kas laikoma žadinančiu aistra. Įdomu, kokią įtaką savivertės jausmui turi šių kūnų ir jų egzistavimo istorijos nebuvimas.

Šiuo metu dirbu prie vieno projekto, kurio tema – istorinių automobilių vertės ir patrauklumo sistemos, kaip būdas kalbėti apie kūną. Mane domina tai, kad automobilio restauracija taip pat reiškia vietos laike (ir statuso simbolio) atgavimą ir kaip kažkas, kas buvo laikoma nepatraukliu, su laiku tampa patraukliu. Tačiau ko netenkama restauruojant, kai pašalinama visa žala ir ji tampa nematoma? Kas nutinka kolektyvinei patirčiai, kai ji neįrašoma ar ištrinama?

Vaizdo kadras iš Robo filmo, asmeninis Rob Cross archyvas, 2020

Artūras Tereškinas

Nepažįstu daug vyresnio amžiaus homoseksualių vyrų Vilniuje, tačiau kai kurie mano draugai pažįsta. Galbūt jie galėtų padėti man su jais susisiekti ir surengti interviu ar pokalbius. Lietuvos atvejis gali būti įdomus (net ir lyginant su Vokietija), nes LGBTQ+ bendruomenės prisiminimai ir erdvės patyrė žymių politinių virsmų ir pokyčių, šaliai iš sovietinės tampant posovietine, iš socialistinės į posocialistinę, ir t. t. Daug kas buvo prarasta per šiuos virsmus. Mūsų prisiminimai ir *queer* istorijos pojūtis yra tokie pat trapūs, kaip ir žmonių gyvenimai. Keli gėjai, kuriuos pažinojau, mirė būdami keturiasdešimties ir penkiasdešimties.

Kiek prisimenu, kitose posocialistinėse šalyse šia tema buvo atlikta tyrimų, bet nesu girdėjęs apie jokių meninius projektus, kurie būtų sutelkę į tai dėmesį. Labiausiai tikėtina, kad tiesiog nežinau apie tokių meno darbų egzistavimą.

Rob Crosse

Prieš keletą dienų dalyvavau diskusijoje su vyresnio amžiaus vyrų grupe Berlyne. Norėjau pakviesti juos į parodą, kurią surengsiu Berlyne lapkritį. Ši diskusija buvo pokalbių, kuriuose dalyvaudavau prieš pandemiją, dalis. Jos tema buvo užmaršumas. Kartais dalyviams pasidarydavo liūdna, kai kas nors pasakodavo apie partnerio praradimą ir pastangas prisitaikyti prie naujos situacijos, o kartais jie būdavo šmaikštūs ir nerūpestingi.

Mano buvimas grupėje yra šiek tiek nepatogus, nes, viena vertus, domiuosi pokalbio temomis ir dalyvių nuomonėmis ir pats dalyvauju diskusijoje. Kita vertus, klausydamasis jų istorijų atlieku tyrimą ir jas dokumentuoju. Šiame veiksme yra ir prievartos, ir rūpesčio. Susimąščiau

apie tai galvodamas apie Lietuvos gėjų istorijos tyrimą ir kaip ši informacija būtų renkama. Kas pasakos istorijas ir kodėl ši tema tokia svarbi. Bet kokiame dokumentacijos procese būtina nustatyti rėmus.

Artūras Tereškinas

Kaip sociologas atlikau šimtų šimtus išsamių interviu su žmonėmis iš skirtingų grupių (daugeliui iš jų grėsė socialinė atskirtis). Beveik visada susidurdamas su nelaimė ir kančia žmogus jaučiasi nejaukiai, ir tai sustiprina paties žmogaus depresiją ir liūdesį. Lengviau pasakyti, nei padaryti, bet labai svarbu būti atsargiam ir nebandyti išspausti pašnekovų pasakojimų. Tai sunku, nes, kaip tu ir minėjai, net ir kitų žmonių istorijų atpasakojimą sudaro mūsų pačių biografijos ir interesai.

Be to, daugeliui žmonių nejauku pasakoti apie savo intymų gyvenimą. Kai užduodu klausimus respondentams, jaučiuosi, tarsi stebėčiau juos pro raktą skylutę ir transliuočiau tai, ką matau. Tačiau kalbėdamasis su kitais bandau peržengti save ir, antropologų Dono Kulicko ir Margaret Wilson žodžiais tariant, „pabrėžti ir dalyvauti kitų jausmuose ir idėjose“, ypač jei kalba eina apie tos pačios lyties žmonių erotinius norus ir troškimus.

Rob Crosse

Prieš keletą dienų Yates elektroniniame laiške atsiprašė už vėlavimą. Manau, kad komanda buvo labai užsiėmusi prieš naujos parodos atidarymą. Jis atsiuntė ištrauką, kurią įdėsi į žurnalą. Galbūt galėčiau pridėti keletą nuotraukų iš naujo vaizdo įrašo, prie kurio dirbu, nors ir nesu tikras, kad tarp jų esama sąsajos. Kuriu vaizdo įrašą, kuriame žmogus tampo ir lanksto metalo gabalą tol, kol šis išsilenkia. Šį vaizdo įrašą rodysiu kartu su kitu vaizdo įrašu, kuriame nufilmuota vyresnio amžiaus vyro nugara. Bent jau kol kas manau, kad rodysiu. Turiu savaitę apsispręsti.

Įeidamas į erdvę, kurioje filmuosiu, visada maštau apie diskomforto priėmimą. Dažnai atsiduriu vietose, kurios pulsuoja vyriškumu,

testosteronu, tačiau tai gali būti tik mano prielaida. Kiekviename automobilio garaže, kur dabar filmuoju, kabo kalendorius su pusnuoge moterimi. Galbūt pasikartojantis darbas tampa įdomesnis, kai laikas pažymimas seksualine fantazija.

Galiu įsivaizduoti, kad imant interviu atsiduriama sudėtingoje ir subtilioje situacijoje, ypač kalbant apie traumą. Niekada neėmiau interviu iš žmonių, nes nemoku atsiriboti nuo jų situacijos. Tačiau kai esu už kameros, distancija sukuriama iškart, ir jos nereikia paaiškinti. Ši situacija gali tapti problematiška, jei kameros pozicija (šiuo atveju mano pozicija) yra nematoma.

Mano vaikinai – tyrimus atliekantis žurnalistas. Jam prireikė daugybės laiko išmokti atsiriboti nuo žmonių, nes jų lūkesčiai gali būti labai dideli. Mačiau, kaip jis save to mokė, bet jam reikia nuolat turėti omenyje atsiribojimą, išsikvojant daug energijos. Vis dėlto manau, kad televizinės dokumentikos režimai yra pakankamai aiškūs ir jis bent jau turi apibrėžtą struktūrą ir žino, kaip filtruoti informaciją.

Spėju, kad, kai kuriais lygmenimis, skaitant kažkieno parašytą tekstą visada daroma prielaida, jog dalis įspūdžių kyla iš patirties. Jų įrėminimas ir pavertimas kažkuo kitu yra menas.

Iš anglų kalbos vertė Erika Urbelevič